

ДЖЕРЕЛА БІОГРАФІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

УДК 01:82-9

<https://doi.org/10.15407/ub.18.195>

*Надія Іванівна ЛЮБОВЕЦЬ,
кандидат історичних наук,
завідувач відділу
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8811-6627>*

БІБЛІОГРАФІЯ УКРАЇНСЬКИХ МЕМУАРІВ: ДОСВІД ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Аналізується вітчизняний досвід укладання бібліографії мемуарів та актуалізується необхідність підготовки анотованого бібліографічного покажчика українських мемуарів як першого етапу імплементації цієї культурно-історичної пам'ятки в суспільну і науково-пізнавальну практику. Досліджено проблему залучення українських мемуарів в іноземні видання, які позиціонуються в них частиною своєї історії, та наголошується на необхідності повернення їх у національний культурно-історичний контекст.

Ключові слова: мемуари, бібліографія мемуарів, реєстр мемуарів, бібліографічний покажчик мемуарів, науково-інформаційний ресурс.

Вивчення будь-якого історичного явища чи культурного феномену потребує виявлення необхідних джерел, їх вивчення та систематизації. Найбільш важливим інструментом цього процесу є бібліографія, яка, за вдалим висловом знаного українського археолога і бібліографа І. Г. Шовкопляса, є своєрідною археологією української культури¹. Мова йде не про банальне розуміння бібліографії як складання списку (простого переліку), а про ґрунтовну науково-пошукову роботу з виявлення, систематизації та розширеного опису джерел, які є ефективним засобом інформаційного забезпечення науки, освіти та культури. У нашому випадку мова йде про українські мемуари — розпорошений по різноманітних збірниках, часописах та періодиці ве-

¹ Див. інтерв'ю з С. Кіралем «Бібліографія — це своєрідна археологія української культури» (Слово просвіти. – 20.12.2018 р.).

личезний національний культурно-історичного пласт. Він, окрім іншого, є націєцентричним складником частиною української культури, що увібрала в себе специфіку всіх історичних епох та є найбільш повним та емоційно насиченим суб'єктивним викладом національної історії. У мемуарах найбільш послідовно і повно реалізується історична свідомість/самосвідомість особистості, що дає поштовх для створення громадянського суспільства через формування нових національних виховних ідеалів та створення пантеону національних героїв. Як свідчить практика, нині в Україні немає єдиної бібліографії/каталогу мемуарів, який би дав змогу охопити всі масштаби цього явища та дати освіті, науці, культурі та державі в цілому унікальний контентний інформаційно-комунікаційний ресурс.

Укладання повної бібліографії українських мемуарів сприятиме більш ефективному їх впровадженню в науковий та культурно-освітній дискурс. Адже нині можна говорити про високу зацікавленість як наукових кіл (про що свідчить високий рівень захисту дисертацій із залученням цього виду історичного джерела) [6], так і широких читацьких кіл (про що свідчить проведення рейтингів), органічним складником яких є мемуари². Але це не дає цілісної картини для дослідників, зокрема, про те як змінювалися мемуари від давніх часів до сьогодення в контексті їх тематичної спрямованості, якісного і кількісного складу авторів (соціальний статус, їх світосприйняття, мотиви звернення до цього жанру, «залученість» у згадуваний історичний процес), жанрового розмаїття в різні історичні епохи, європейський контекст українських мемуарів тощо. Для культурно-освітніх програм затребувані мемуарні свідчення з локальної історії, що дало б змогу заповнити ексклюзивним матеріалом лакуни в освітній та музейній сферах, краєзнавстві, збагативши їх людським виміром.

Ефективна імплементація мемуарів у науковий та культурно-освітній дискурс потребує вивчення історичного досвіду бібліографування українських мемуарів та чіткого визначення поетапності цього процесу в сучасних умовах. Аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми дає підстави говорити про малу кількість спеціальних досліджень у межах вітчизняного історичного дискурсу, які б висвітлювали проблеми бібліографії українських мемуарів, вивчали

² Зокрема, Всеукраїнський рейтинг «Книжка року», який у 2018 р. проводив двадцятий ювілейний захід, містить обов'язкову номінацію «Біографії і мемуари», щорічний Всеукраїнський бібліотечний «Біографічний Рейтинг» започаткований у 2017 р. з нагоди 100-літнього ювілею Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського та 25-ліття від дня заснування Інституту біографічних досліджень НБУВ містить номінацію «Джерела біографії», до якої входив великий масив мемуарів. Включені до програм Рейтингів мемуари демонструють різнопланові публікації видань цього жанру, що теж розраховані і на науковців і на широкого користувача.

досвід укладання бібліографії української спогадової літератури та, в практичному вимірі — мінімальну кількість бібліографічних праць. Зокрема, в контексті аналізу українських еміграційних та західноукраїнських видань 1920-х років, зроблено акцент і на мемуарних у статті І. Морозової [8], окремі аспекти бібліографії мемуарів розглянуто в дослідженні життя та діяльності бібліографів І. І. Кривецького, І. Т. Калиновича, окремих історичних подій тощо [6; 7]. Серед зарубіжних авторів проблему важливості мемуарної літератури в контексті історичного джерелознавства (*«виняткова цінність»*), незважаючи на їх суб'єктивізм) та її бібліографування розглядають І.Г. Гальперіна та Н.В. Горшкова, послуговуючись терміном «бібліографування „особистої“ історії» [1, с. 154]. Автори аналізують усі бібліографічні показники мемуарної літератури, що вийшли в Росії від початку ХХ ст. до сучасності та діляться досвідом продовження цієї роботи в сучасних умовах інформатизації, зокрема, створенням в РНБ спільної БД (із 2000 р.) мемуарів. Результатом об'єднаних зусиль (РНБ, ДПБ Росії, РДБ) має стати видання в друкованому вигляді бібліографічного показника «История России и СССР в воспоминаниях и дневниках», який акумулює всі попередні напрацювання у цій царині [1]. Ця робота нам цікава з погляду вивчення досвіду роботи в сфері бібліографії мемуарів та ще раз актуалізує потребу підготовки такої праці Україні, з огляду на те, що всі російські бібліографічні показники містять великий масив нашого культурного надбання.

Український досвід бібліографії мемуарів

В українській бібліографічній традиції твори мемуарного жанру були представлені в загальних бібліографіях, зокрема в першопрохідця української бібліографії І. О. Левицького³; у тематичних — Д. І. Дорошенка («Огляд української історіографії» (Прага, 1923) та в збірнику «Хліборобська Україна»⁴), Петра Зленка (у збірнику «За державність»⁵ про УСС), Антіна Крезуба (під псевдонімом А. К.; псев-

³ Автор : «Галицько-руська бібліографія XIX-го ст. » (т. 1–2, 1888–95; за 1801–1860 та 1861–1886 рр.), «Українська бібліографія Австро-Угорщини» (т. 1–3, 1909–11; містяться відомості за 1887–1893 рр.), «Галицько-руська бібліографія за роки 1772–1800» (1903; опублікована в «Записах Наукового товариства імені Шевченка»; охоплено книжкові та періодичні видання, описано зміст збірників, газет і журналів за 1772–1886 рр.).

⁴ «Хліборобська Україна» — неперіодичний збірник Українського Союзу Хліборобів Державників, виходив у Відні (1920–1925). Вийшло 8 чисел. Редактор Вячеслав Липинський.

⁵ «За державність» — щорічник Українського воєнно-історичного товариства, що виходив у м. Каліш (Польща; 1929–1934) та у м. Варшаві (Польща; 1935–1938). Основна тематика — історія українського війська, УСС.

донім О. Думіна) та Івана Щедрика, які в «Літописі Червоної Калини» друкували бібліографічні огляди «Спис жерел до історії української визвольної війни 1914–1921 рр.»; у галузевих — М. Ф. Комарова «Показчик нової української літератури (1798–1883 р.)» (Київ, 1883) та «Бібліографічний показчик нового русько-українського письменства (від 1798 до 1887)» (Умань, 1886, Ч. 1/2).

Варто зазначити, що всі бібліографії І. О. Левицького формувалися за хронологічним принципом (усередині за абеткою) та не містили окремих розділів з мемуарної літератури, що значно ускладнює роботу дослідників у процесі наукової роботи з цим масивом інформації. Щодо бібліографування української літератури М. Комаровим, то в «Показчику нової української літератури (1798–1883 р.)» (Київ, 1883), в цілому, організовуючи подачу матеріалу за абеткою (прізвищ/назв), він виділяє окремі розділи під назвою «Автобіографія та переписка» (про Т. Г. Шевченка), «Розбори, споминки та біографії» при розгляді творів відомих письменників (Т. Г. Шевченка, Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, І. П. Котляревського). Д. І. Дорошенко в «Огляді української історіографії», не ставлячи за мету бібліографію мемуарів, а розглядаючи їх власне як історіографічне джерело, тим не менше виділив розділ «Українська мемуаристика (автобіографічні спомини, записки, дневники)»⁶, де подає короткий історіографічний аналіз (який, однак, містить і перелік українських мемуарів XII–XIX ст.), принципово розглядаючи, окрім мемуарів українською мовою, щоденники та мемуари чужими мовами, які належать українцям і безпосередньо стосувалися українського життя. У праці Петра Зленка «Бібліографічний показчик наукових праць української еміграції 1920–1931» (Прага, 1932) є розділ «Історія. Географія. Біографія/мемуари», але мемуари в ньому майже не представлено. Зазначено лише працю «Зі споминів Мирослава Січинського» (Подебради, 1928), які упорядкував Микита Шаповал⁷.

Першими власне реєстрами (бібліографією) вітчизняних мемуарів стали праці українських бібліографів І. І. Кривецького та І. Т. Калиновича. Спочатку вийшла робота І. І. Кривецького «Наша мемуаристика (1900–1910)» у Львівському літературно-науковому тижневику «Неділя» (Львів, 1911)⁸, де подано огляд української мемуаристики (публікації українською мовою) за досить короткий відтинок часу. І. Т. Калинович у 1924 р. надрукував у часописі «Стара Україна» матеріал «Українська мемуаристика. (Бібліографічний реєстр)»⁹, який

⁶ Названа праця. – С. 34–40.

⁷ Перевидання зроблене у 1990 р. в Канаді.

⁸ Див. : Кривецький І. Наша мемуаристика // Неділя. – 1911. – Ч. 6–9; 13–15.

⁹ Див. : «Стара Україна» (Львів, 1924, №IX/X, с.145–150).

згодом вийшов окремою відбиткою у Львові у 1925 р. з доповненнями та був перевиданий у Едмонтоні (Канада) 1991 р. У вступній статті Едварда Казинця (Edward Kasinec) до канадського перевидання цю роботу І. Т. Калиновича в царині бібліографії мемуаристики названо «pioneering work» («новаторська робота») і відзначено його попередній доробок у цій царині ¹⁰, який і дав можливість автору сконцентруватися на мемуарах. Матеріал у реєстрі/бібліографії І. Т. Калиновича згруповано в тематичні розділи, а саме: «Всесвітня війна (1914–1918 рр.)» — 37 позицій; «У.С.С.» — 31; «Україна (1917–1924)» — 29 (українською мовою) та 33 («чужими мовами» ¹¹); «Українська Армія й інші військові частини на Вел. Україні» — 33 українською та 5 іноземними мовами; «Галицька Армія» — 23 українською та 4 іноземними. Всього автору вдалося віднайти майже 200 мемуарів, що, звичайно, є лише невеликою частиною всієї спогадової літератури, виданої на той час. Щодо підходів формування бібліографії українських мемуарів, то автор залучав до реєстру як мемуари українською мовою, так і *Ukrainica* (видані іншими мовами українськими авторами за кордоном), що вийшли друком і окремими виданнями, і на сторінках журналів та часописів. Але значення цієї праці значно виходить за межі лише кількісного виміру, а лежить у площині якісних змін, а саме появи самої ідеї створення бібліографії української мемуаристики з огляду на її велике значення в культурно-історичному розвитку та в процесі націєтворення.

В умовах радянської України продовжувати цю традицію було неможливо, і лише в шістдесятих роках уже в діаспорі (Німеччина) вийшла праця Іллі Чайковського «Наша мемуаристика» ¹² (Мюнхен, 1966), яка містила інформацію про окремо видані українські спомини до 1945 р. Роботу для автора ускладнювали чимало труднощів, зокрема те, що в умовах еміграції не було доступу до мемуарної літератури, особливо до тієї, що була вміщена у збірниках та періодичних виданнях. Зокрема, позначалась повна відсутність збірок, які майже цілком комплектувались із мемуарних творів, а саме — календарі «Червоної Калини» та «Дніпра». Тим не менше, покажчик містить 309 записів окремо виданих споминів, розташованих за алфавітом. Із загальної кількості видань, представлених у праці Іллі Чайковського — 288 видань із зазначенням автора, 3 — невідомих авторів,

¹⁰ Мова йшла про його видання в ЗНТШ (т. 134–135) «Бібліографії українознавства за 1914–1923 рр.» та «Української історичної бібліографії за 1914–1923 рр.» (Львів, 1924), але там мемуари розпорознені по інших розділах.

¹¹ До «чужих мов» віднесено й російську.

¹² Відбитка з: Наукові записки УТГІ [Укр. технічно-господарського інституту]. Том XI (XIV). Ч.11.

14 — збірників (подано зміст). Частково подано інформацію про рецензії та перевидання. Для автора-укладача також був принциповим підхід щодо так званої «старої літератури», яку він не залучав свідомо з огляду на її «неукраїнську мову» (*церковно-слов'янську та підмосковщину*¹³). Сам автор Ілля Чайковський — особа досить утаємничена, віднайти розширену біографічну інформацію про нього дуже важко. Вдалося встановити, що він був відповідальним редактором газети «Теребовельські вісті»¹⁴ — органу українського повітового комітету в Теребовлі (Тернопільщина). Ілля Чайковський редагував № 1 за 20 липня 1941 р. та № 2 за 27 липня 1941 р.¹⁵ Цей аспект його роботи в роки фашистської окупації і оприлюднення матеріалів на сторінках газети про діяльність ОУН–УПА, та й сам факт його роботи в роки окупації, і призив до замовчування будь-яких даних про нього у довідкових виданнях. Із спогадів Дмитра Штогриня¹⁶, діяча української діаспори в США, дізнаємося, що Ілля Чайковський «... самотній, але дуже цікавий чоловік, колись учителював у Теребовлі, збирав книжки ще в таборах¹⁷ і привіз їх до Детройта» [4]. Тому, скоріше за все, Ілля Чайковський, як і більшість українців, які мали в Німеччині статус «переміщених осіб», емігрував із часом до США, але там його сліди губляться.

Загалом ці перші спроби укладання бібліографії/реєстрів українських мемуарів є важливим етапом для подальшого пошуку та створення повного каталогу/бібліографії українських мемуарів з давніх часів до наших днів. Якщо говорити про методологічні підходи авторів до укладання бібліографії українських мемуарів, то слід зазначити, що вони мали різне бачення терміну «*наша/українська*» мемуаристика. Зокрема, І. Т. Калинович пропонував залучати до «*нашої*» мемуаристики мемуари не лише українською мовою, а й тих українських діячів, що писали іншими мовами і ті матеріали, що стосувалися української історії і друкувалися за кордоном, І. І. Кривецький підготував до друку бібліографію мемуарних видань лише українською мовою, Ілля Чайковський був більш категоричним, наполягав вміщувати спогади лише українською мовою і абсолютно не сприймав «*підмосковщину*» мову.

У новітній час, незважаючи на великий інтерес до спогадової літератури у різних жанрових формах, укладання бібліографії україн-

¹³ Курсив наш.

¹⁴ Газета виходила щотижня у Теребовлі у 1941 р.

¹⁵ Архів газети «Теребовельські вісті» див.: <https://libraria.ua/numbers/417/>

¹⁶ Штогрин Дмитро Михайлович (09.11.1923–25.09.2019) — бібліограф, джерелознавець, літературний критик, педагог, громадський діяч.

¹⁷ У цьому разі йдеться про перебування в таборах Німеччини після Другої світової війни.

ських мемуарів перебуває на початковому етапі. Тим не менше, вони стали частиною загальнодержавних видавничих ретроспективних бібліографічних проєктів. Зокрема, Львівська наукова бібліотека імені Василя Стефаника завершила видання «Репертуар української книги. 1798–1916 : матеріали до бібліографії» (Львів, 1996–2005; 9 томів). Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського успішно завершила два проєкти в серії «Національна бібліографія України» : три-томне видання «Україномовна книга у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, 1798–1923» (Київ, 2003) та «Книга в Україні. 1861–1917: матеріали до репертуару української книги» (Київ, 1999–2017; 20 випусків). Укладачі першого видання дотримувалися думки, що репертуар української книги має містити виключно книги українською мовою, укладачі видання «Книга в Україні» були прибічниками більш широкого підходу і до покажчика залучали видання українською та російською мовами, здійснені на території України. Однак мемуарний складник у цих виданнях поданий у загальному контексті, що значно ускладнює пошуки цього масиву матеріалу¹⁸.

На увагу дослідників заслуговує сучасний досвід укладання тематичних та регіональних бібліографій, які є частинами національної бібліографії, зокрема науково-бібліографічне видання «Українська революція і державність (1917–1920 рр.)» (Київ, 2001), масштабне територіальне/регіональне видання «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» (Львів, 2010–2018)¹⁹, які містять значний масив мемуарної літератури з окремої проблематики чи історії регіону. Такі видання сприятимуть подальшому ґрунтовному вивченню як історичних подій, книговидавничої справи, зокрема мемуаристики, так і культури загалом.

Результатом розуміння важливості мемуарів в історії розвитку того чи іншого регіону та дослідження біографій її діячів, яке без них, так би мовити, «висить у повітрі», стало видання регіональної бібліографії мемуарів — «Харківщина в мемуарах, щоденниках і подорожніх записках з XVIII ст. до сьогодення» (Харків, 2011) та його продовження — «Слобожанщина в мемуарах, щоденниках і подорожніх записках з XVIII ст. до сьогодення» (Харків, 2016). У засадничих принципах укладачі вказали на значення мемуарів як історичного джерела (наголошуючи їх суб'єктивність) та вмістили до видання мемуари визначних діячів історії, науки та культури і пересічних учасників історичних подій, що має сприяти збагаченню наукової

¹⁸ Для пошуку мемуарів можна скористатися науково-допоміжними покажчиками видання.

¹⁹ Видане в 4 томах та 6 книгах.

спільноти і широких кіл користувачів різновекторними поглядами на історичні події регіону. Загалом показчик вміщує мемуари, щоденники та подорожні записки (751 назв), які вийшли окремими виданнями або були надруковані в часописах і збірниках та газетних публікаціях (серед газет опрацьовано лише «Харьковские губернские ведомости» та «Южный край»). Однак ці видання є лише першими кроками для створення національної бібліографії мемуарних творів, як окремо виданих, так і розпорошених по збірниках, періодичних виданнях та в пресі.

Українські мемуари як складова частина іноземних бібліографічних видань

Водночас, із огляду на незначну охопленість українських мемуарів вітчизняними бібліографічними показниками, вони стали ґрунтовною частиною іноземних бібліографічних видань, тому, на наш погляд, потрібно скористатися цим досвідом. Серед перших бібліографічних видань, присвячених мемуарам, з ґрунтовним українським складником варто назвати працю історика-бібліографа, письменника Сергія Рудольфовича Мінцлова (1870–1933), що видав «Обзор записок, дневников, воспоминаний, писем и путешествий, относящихся к истории России и напечатанных на русском языке» (Новгород, 1911–1912, вип. 1–5)²⁰. Джерельною базою видання стали всі основні бібліографічні посібники, видані на той час, каталоги букіністів-антикварів, журнали, єпархіальні та губернські відомості (до 1880 р.). Своє завдання укладач бачив у тому, щоб дати читачеві «... полный свод указаний на всякие сказания о России и русских людях... извлечь из забвения весь цикл имен... отзывы современников об авторах этих документов...». Видання, яке містить більше 5 тис. назв, організованих у хронологічному порядку, містить великий масив мемуарів, надрукованих в українських журналах: «Киевская старина» (до 1895 р.), «Ежегодник коллегии Павла Галагана» (до 1902 р.), «Записки Одесского общества истории и древностей» (до 1880 р.), «Записки Императорского Новороссийского университета» (Одеса), «Университетские известия» (Імператорський університет св. Володимира, Київ), історичних збірниках, що видавались у Києві, інших містах. Однак, з огляду на імперську історіографію, ця інформація розчинилася в загальному тексті і позиціонується винятково як російське культурне надбання.

Практику бібліографування спогадів було продовжено і в наступних п'яти російських бібліографічних показниках мемуарної літера-

²⁰ Репринтне видання : Лейпціг, 1976.

тури: «История советского общества в воспоминаниях современников: 1917–1957»²¹ (Москва, 1957–1961; в 3 т.); «История дореволюционной России в дневниках и воспоминаниях» (Москва, 1976–1989; в 5 т., 13 кн.)²²; «Воспоминания и дневники XVIII–XX вв. : указатель рукописей»²³ (Москва, 1976); «Россия и российская эмиграция в воспоминаниях и дневниках = Russia and the Russian emigration in memoirs and diaries : аннотированный указатель книг, журнальных и газетных публикаций, изданных за рубежом в 1917–1991 гг.»²⁴ (Москва, 2003–2006; в 4 т., 5 кн.); «Советское общество в воспоминаниях и дневниках : аннотированный библиографический указатель книг, публикаций в сборниках и журналах» (Москва, 1987–2017; в 8 т.)²⁵. Кожне з названих видань містить велику кількість українського матеріалу (хронологічно охоплено проміжок часу від найдавніших часів до кінця 1980-х рр. XX ст.), який підбирався відповідно до концептуальних засад російської історіографії і традиційно трактувався як суто російське культурне надбання та невід’ємна частина історії Росії. Слід зазначити, що вихід таких фундаментальних бібліографічних показників є результатом багаторічної роботи великих колективів джерелознавців і бібліографів таких провідних бібліотек, як РДБ, РНБ, БАН, Наукова бібліотека МДУ та ін., оскільки обсяги матеріалів для наукового опрацювання були величезні.

Серед інших праць повнотою та ґрунтовністю в царині розробки методологічних та методичних засад вирізняється анотований бібліографічний показник за загальною редакцією історика, бібліографа, джерелознавця, знаного дослідника мемуарів П. А. Зайончковського (1904–1983) «История дореволюционной России в дневниках и воспоминаниях» (Москва, 1976–1989; в 5 т., 13 кн.), у якому відображено мемуари, присвячені подіям з XV ст. до 1 березня 1917 р.²⁶ Вихід цього показника був дуже важливим для всієї історичної науки та гуманітаристики в цілому на усьому радянському просторі насамперед із погляду методології. Адже було офіційно визнано значення мемуарів у всіх царинах суспільного життя, наголошено їх виняткову роль як історичного джерела для всіх напрямів гуманітарного знання, викремлено п’ять періодів їх розвитку. У вступній статті першого тому

²¹ Ред.-укл. : В. З. Дробіжева, В. А. Дунаєвський, Ю. С. Кукушкіна.

²² Під заг. ред. П. А. Зайончковського.

²³ Під заг. ред. С. В. Житомирської.

²⁴ Наук. керівництво, редакція та вступ А. Г. Тартаковського, Т. Эммонса, О. В. Будницького.

²⁵ У видання увійшли мемуари, опубліковані в СРСР російською мовою в 1957–1982 рр.

²⁶ Враховані мемуари, що вийшли включно у 1986–1987 рр.

П. А. Зайончковський наголошував на винятковій ролі, яку відіграють мемуари у висвітленні загальної характеристики епохи, у якій відбувалась подія, та окремо відзначав їх значення у висвітленні рис характеру і психології людей, роль яких у процесі історичного розвитку «досить велика» [3, с. 7]. Саме завдяки цьому визнавалося першорядне значення мемуарів для істориків, літературознавців, етнографів, мистецтвознавців, які досліджують різні аспекти історичного процесу в усьому їх різноманітті. Виданий в умовах радянської дійсності, покажчик містив матеріали всіх союзних республік, зокрема й України. Проаналізувавши списки використаних періодичних і продовжуваних видань у всіх томах, бачимо цілий ряд українських періодичних видань, які були залучені в цей покажчик²⁷. Йдучи за традицією С. Р. Мінцлова, дослідники залучили: періодичні видання «Вестник Харьковского историко-филологического общества»; «Волинские епархиальные ведомости»; «Записки Новороссийского университета»; «Записки Общества сельского хозяйства Южной России»; «Записки Одесского общества истории и древностей»; «Записки Одесского отделения Русского технического общества»; «Записки Харьковского университета»; «Земский сборник Черниговской губернии»; «Известия Киевского коммерческого института»; «Известия Одесского библиографического общества»; «Известия Таврического общества истории, археологи и этнографии»; «Известия Таврической ученой архивной комиссии»; «Киевская старина»; «Киевские епархиальные ведомости»; «Университетские известия. Киев»; «Летопись Екатеринославской ученой архивной комиссии»; «Одесские епархиальные ведомости»; «Подольские епархиальные ведомости»; «Полтавские епархиальные ведомости»; «Советская Украина»; «Таврические епархиальные ведомости»; «Труды Киевской духовной академии»; «Труды Черниговской архивной комиссии»; «Украинский вестник»; «Харьковский сборник»; «Херсонские епархиальные ведомости»; «Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца» та ін. Зазначено, однак, що вміщення у список того чи іншого видання *не означає суцільного його перегляду*²⁸, що давало можливість редакції вільно оперувати мемуарними джерелами з огляду на потреби радянської історіографії. Частиною першого тому стали і окремі українські видання, зокрема: «Сборник материалов для исторической топографии Киева и его окрестностей» (Київ, 1874), «Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси» (Київ, 1890–1896; вип. 1–2) тощо. Водночас осторонь наукового опрацювання залишилися жур-

²⁷ У покажчик не увійшли мемуари, які були надруковані в газетах.

²⁸ Курсив наш.

нал «Основа», академічний збірник «За сто літ», часописи «Україна», «Літературно-науковий вістник» та ін. Вибірковість щодо залучення у список опрацьованих видань з огляду на цілепокладання російської історіографії дало можливість укладачам залишати осторонь українські мемуари з яскраво вираженим національним складником, що не лягали в «прокрустове ложе» офіційної історіографії.

Демонстрацією масштабів вміщення українських мемуарів може бути назва тематичних блоків змісту окремих томів. Зокрема, у першому томі ²⁹ параграфи «Україна. Крым», «Україна», «Крым» фігурують 13 разів ³⁰. Характерним з погляду українського матеріалу є параграф «Personalia», де подано мемуари українських діячів та спогади про них: М. М. Бантиш-Каменський (історик, археограф), І. І. Мартинов (перекладач), Г. С. Сковорода (філософ), І. Ф. Тимковський (директор Новгород-Сіверської гімназії, професор Харківського університету, письменник), В. В. Капніст (поет, драматург) та інші, — без зазначення, як правило, у дефініції причетності до української культури ³¹. У другому томі (ч. 2), де вміщено мемуари періоду 1801–1856 рр., українська частина містить такі розділи: «Юг» (Бессарабская, Волынская, Екатеринославская, Киевская, Подольская, Полтавская, Харьковская, Херсонская, Черниговская губернии), а саме — «Одесса»; «Таврическая губерния»; «Киевский университет имени святого Владимира»; «Харьковский университет»; «Ришельевский лицей» ³² тощо. У розділах, присвячених культурі та науці, подано інформацію про мемуари українських діячів («Personalia»): Т. Г. Шевченка, В. Л. Боровиковського, О. П. Стороженка, Є. П. Гребінку, М. В. Гоголя та інших. Третій том (ч. 2) містить розлогий мемуарний матеріал з історії духовної освіти України, зокрема Київської духовної академії, духовних семінарій — Волинської, Київської, Одеської, Полтавської, Херсонської, Чернігівської, духовних училищ — Єлисаветградського, Богуславського, Києво-Подільського, Таврійського, Харківського ³³. Цікавим для дослідників історії військової

²⁹ Вміщено матеріали за XV–XVIII ст.

³⁰ Україна. Крым (№№ 85–89); Україна (№№ 194–206); Крым (№№ 209–211); Україна. Крым (№№ 302–307); Україна (№№ 385–387); Крым (№№ 388–389); Україна (№№ 629–637); Восстание крестьян Правобережной Украины; 1760–1780-х гг. «Колиивщина» (№№ 638–643); Крым (№№ 644–647); Україна. Крым (№№ 781–786).

³¹ У кращому разі зазначено навчальний заклад тощо.

³² Див. : №№ 2467–2485; №№ 2487–2534; № 666, 3087; №№ 3088–3094; №№ 781, 2478. Тому нумерація в різних частинах наскрізна.

³³ Див. : №№ 2939–2953, 2969, 2975, 2986–2987, 2992–2994, 3010–3011, 3012; 3015, 3019, 3029, 3045, 3019.

освіти будуть матеріали з історії військових навчальних закладів, зокрема про Одеське піхотне юнкерське училище, Володимирський Київський кадетський корпус, Петровсько-Полтавський кадетський корпус³⁴. Серед цивільних навчальних закладів уміщено спогади з історії Другої Одеської гімназії, Сімферопольської гімназії, Другої та Третьої Харківських гімназій, Херсонської гімназії, Київського інституту благородних дівичь, Колегії Павла Галагана, Університету св. Володимира (Київ), Новоросійського університету (Одеса), Харківського університету, Історико-філологічного інституту кн. Безбородька (Ніжин), Київських вищих жіночих курсів³⁵. Розділ «Personalia»³⁶ містить спогади Х. Д. Алчевської, Д. І. Безперчого, С. І. Відінської, М. І. Ленца, М. Ф. Хуцієва та інших. Аналіз наступних томів дає можливість зробити висновок про значний масив українських мемуарів як складника цих видань. Однак слід зазначити деяку диспропорцію в поданні матеріалів. Зокрема, у четвертому томі³⁷, який уміщує матеріал за 1895–1917 рр., перевагу надано революційним робітничим рухам на противагу національним тощо.

Як історіографічне джерело це видання не втратило своєї актуальності для дослідників і нині, адже містить великий масив українських мемуарів, зокрема спогади, видані у вигляді книг, статей, уміщених у наукових, науково-популярних, суспільно-політичних та літературних журналах, продовжуваних видання і збірниках, матеріали, опубліковані як додатки до досліджень, що були опубліковані в СРСР до 1978 року, а п'ятий том містить мемуари, опубліковані до 1986/87 рр. Однак ідеологічні обмеження радянської історичної науки призвели до того, що великий масив мемуарів про події українських національно-визвольних змагань різних історичних періодів та біографії українських політичних, державних, військових та культурних діячів були свідомо залишені осторонь, що значно звужує коло історичних джерел для об'єктивного вивчення подій суспільно-політичного та культурного життя. У бібліографічний покажчик не було вміщено і західноукраїнські видання, як окремі, так і періодичні.

У сучасних умовах збирання та запровадження до наукового обігу мемуарів з російської історії продовжено, зокрема, чотиритомним виданням «Россия и российская эмиграция в воспоминаниях и дневниках : аннотированный указатель книг, журнальных и газетных публикаций, изданных за рубежом в 1917–1991 гг.» (Москва, 2003–2006)

³⁴ Див.: №№ 3141–3143, 3157–3158, 3162–3163.

³⁵ Див.: №№ 4202–4203, 4219, 4225–4127, 4228, 4244–4245, 4254–4256, 4308–4312, 4313–4315, 4317–4319, 4340–4341, 4347.

³⁶ У різних частинах третього тому, які охоплюють період з 1857 до 1894 р.

³⁷ Видано 4 частини.

та восьмитомним покажчиком «Советское общество в воспоминаниях и дневниках : аннотированный библиографический указатель книг, публикаций в сборниках и журналах» (Москва, 1987–2017). Особливо є цікавим спільний американо-російський проект бібліографічного покажчика під науковою редакцією учня П. А. Зайончковського і відомого дослідника мемуарів А. Г. Тартаковського та професора Стенфордського університету Теренса Еммонса³⁸ «Россия и российская эмиграция в воспоминаниях и дневниках». Проект об'єднав зусилля ДПБ Росії та інших центральних бібліотек і Стенфордського університету. Результатом стало виявлення мемуарної літератури в каталогах і картотеках 19 найбільших бібліотек і центрів Росії і Америки, які мали колекції видань російського зарубіжжя. Адже протягом багатьох років мемуари емігрантів просто вилучалися із суспільно-історичної практики. Якщо говорити про основну тематичну спрямованість видання, то до нього залучено мемуари, що містили унікальні відомості про бурхливі потрясіння початку ХХ ст., раніше замовчувані події революції 1917 р і Громадянської війни, маловідомі сторінки історії радянського суспільства, зокрема масовий терор, Велику Вітчизняну війну, про труднощі і суперечності післявоєнного суспільного розвитку, ідейного та культурного життя, духовної опозиції, правозахисний рух, приховані пружини зовнішньополітичних актів тощо [5]³⁹. Аналіз першого тому⁴⁰ видання свідчить про продовження видавцями традиції залучення українських мемуарів до російської історії та культурного спадку. Наприклад, виділені окремі розділи «Украина», «Крым» (№ 2182–2195), а параграфи «Персоналия» до різних розділів містять ановані спогади осіб, пов'язаних із життям та діяльністю з Україною, що проживали в еміграції, зокрема соратника Нестора Махна, учасника махновського руху в 1919–1920 рр. П. А. Аршинова⁴¹, громадсько-політичного діяча, нащадка козацько-старшинського роду І. І. Петрункевича, представника українського роду Капністів — І. І. Капніста, єврейського письменника та публіциста родом з Одеси, ідеолога сіонізму В. Є. Жаботинського, митрополита Київського і Галицького Антонія (Храповицького), архієпископа Волинського і Житомирського Євлогія (Георгієвського), військового та громадсько-політичного діяча, письменника М. В. Вороновича,

³⁸ Який ще на рубежі 80-90-х рр. ХХ ст. приступив до розробки проекту по виявленню та обліку мемуарів російського зарубіжжя.

³⁹ Загалом планувалось внести о видання 9 тис. джерел, із яких третя частина це публікації в газетах.

⁴⁰ В НБУВ знаходимо лише перший том.

⁴¹ Аршинов Петро Андрійович (1887–1938) — громадсько-політичний діяч, революційний діяч. 1938 р. заарештований та розстріляний за звинуваченням в створенні і керівництві підпільної анархічної організації.

учасниці народницького руху К. К. Брешко-Брешковської, громадсько-політичного діяча, журналіста та публіциста П. А. Гарви (Бронштейн), публіциста, економіста, громадсько-політичного діяча В. С. Войтинського, громадсько-політичних діячів М. С. Хіной та Й. Б. Шейнера (Одеса), земського діяча на Харківщині Ф. І. Іваницького та інших. Однак, як і раніше, видавці не зазначають приналежність тієї чи іншої особи до України, а лише подають географічну прив'язку. Цінним є те, що видання охоплює спогади не лише «першої хвилі» еміграції, а й наступних поколінь еміграції — післявоєнної «другої» і «третьої» (в основному 70–80-х рр.) «хвиль», а також мемуари громадських та культурних діячів (письменників, літературознавців, художників, артистів, учених, дисидентів, колишніх політв'язнів), які з тих чи інших причин, переважно цензурних, публікували свої спогади за кордоном [9, с. 7]. Залучення спогадів діячів еміграції значно збагачує фактологічну базу історичних досліджень ХХ ст. У методологічному плані це видання продовжувало традицію попередніх видань — «История советского общества в воспоминаниях современников» (Москва, 1958–1961; в 2 т.) та «Советское общество в воспоминаниях и дневниках» (Москва, 1987–2000; в 5 т.), розглядаючи спогади діячів еміграції як історичне джерело та культурне надбання, які поставали їх доповненням та «*противовесом*» [9, с. 9]⁴².

У цілому слід зазначити, що в Україні є традиція підготовки та видання бібліографічних покажчиків спогадової літератури, але в нинішніх умовах вона потребує активних дій і координаційних зусиль для початку роботи зі створення зведеного анотованого бібліографічного каталогу (реєстру, покажчика) українських мемуарів. Ця робота є складовою частиною формування біобібліографічного ресурсу Інституту біографічних досліджень НБУВ — «Українського національного біографічного архіву», що сприятиме ефективній імплементації мемуарів у культурно-освітній та науковий дискурс.

До основних науково-методичних засад укладання бібліографії загалом та українських мемуарів зокрема належать принципи систематизації та відбору матеріалу. На нашу думку, доцільно систематизувати мемуари за хронологічним принципом, який дасть змогу простежити еволюцію українських мемуарів протягом століть і яким традиційно в більшості випадків користуються українські бібліографи. Щодо принципів відбору матеріалу до каталогу, то, на нашу думку, об'єктом бібліографування мають стати видання мемуарів (усіх жанрів), що виходили на території України (в сучасних її кордонах) усіма мовами з найдавніших часів до наших днів, а також

⁴² Курсив наш.

Ukrainica — спогади українських діячів, що видавалися за кордоном і діячів української діаспори. Анотація передбачає атрибуцію авторства (зазначення псевдонімів, криптонімів, їх розкриття), перевірка видань *de visu*, розписування змісту.

В умовах сучасного інформаційного суспільства ця робота має йти паралельно зі створенням розгалуженої бази даних та електронної бібліотеки (чи окремого інтернет ресурсу), яка б містила розширену анотацію, зміст та повний текст мемуарного твору. Тим паче, що досвід такого ресурсу є сайті НБУВ, де розміщено електронну бібліотеку «Україніка» («Ukrainica») ⁴³ — національний довідково-інформаційний та документальний ресурс архівних, рукописних і друкованих джерел, створених в Україні або інших державах, про Україну, її історію, економіку, культуру, що ґрунтується на засадах обліку та акумуляції у цифровому форматі творів усіма мовами, незалежно від місця видання, про український народ, територію України та про всі народи, які жили або живуть на цій території [2]. Органічним складником цього ресурсу став розділ «Біографістика», який серед інших уміщує підрозділ «Мемуари» та нараховує 235 позицій ⁴⁴. Проект має згуртувати навколо цієї ідеї провідні бібліотеки України (національні, галузеві, освітянські), досвідчених бібліографів та локальні ресурси, створені на засадах громадської ініціативи.

Паралельна праця над книжковим варіантом бібліографічного каталогу/реєстру/показчика українських мемуарів та їх електронним ресурсом дасть змогу залучити ґрунтовну джерельну базу для розвитку багатьох напрямів гуманітаристики та суспільства величезний культурно-національний пласт, однією із основних складових частин якого є національно орієнтовані твори, автори яких усвідомлювали себе частиною української історії і намагалися донести це до своїх читачів. В іншому випадку ми віддаємо цей культурний спадок для використання в становленні та укріпленні чужої державності та культури.

1. *Гальперина И. Г.* Библиографирование «личной» истории: аннотированные библиографические указатели мемуарной литературы [Текст] / И. Г. Гальперина, Н. В. Горшкова // Библиотекосведение. — 2017. — № 66 (2). — С. 154–158. <https://doi.org/10.25281/0869-608X-2017-66-2-154-158>

⁴³ Див.: лінк <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB>

⁴⁴ Див.: лінк <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=S&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRIB &S21FMT=preitem&S21ALL=%28%3C%2E%3EHRI%3D%D0%9C%D0%B5%D0%BC%D1%83%D0%B0%D1%80%D0%B8%3C%2E%3E%29&Z21ID=&S21SRW=dz&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=20> (дата перегляду 28.10.2019 p.).

2. Дубровіна Л. А. Історія та розвиток поняття «Україніки» як національного ресурсу документальної пам'яті [Електронний ресурс] / Л. А. Дубровіна, В. І. Попик, К. В. Лобузіна // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Електронна бібліотека «Україніка». – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB>. – Назва з екрана (дата звернення 28.10.2019 р.).
3. Зайончковский П. А. Введение [Текст] / П. А. Зайончковский // История дореволюционной России в дневниках и воспоминаниях : Аннот. указ. кн. и публ. в журн. Т. 1. – М. : Книга, 1976. – С. 3–15.
4. Карачо С. Дмитро Штогрин: Галичанський птах з американською відзнакою [Електронний ресурс] : інтерв'ю / Степан Карачо // Платинова Буковина : Портал міста Чернівці та Буковини. – 30.05.2009. – Режим доступу: <http://bukovina.biz.ua/news/2497/>. – Назва з екрана (дата звернення 28.10.2019 р.).
5. Коган Е. Россия и российская эмиграция в воспоминаниях и дневниках. Аннотированный указатель [Электронный ресурс] : [рецензия] / Елена Коган // ЖЗ [Журнальный зал] : русский толстый журнал как эстетический феномен. – Режим доступа: <https://magazines.gorky.media/nj/2004/235/rossiya-i-rossijskaya-emigraciya-v-vospominaniyah-i-dnevnikah-annotirovannyj-ukazatel.html>. – Загл. с экрана (дата обращения 28.10.2019 г.).
6. Любовець Н. І. Вивчення мемуарів як історичного та біографічного джерела: до історіографії проблеми [Текст] / Н. І. Любовець // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2010. – Вип. 7. – С. 66–104.
7. Любовець Н. І. Новітня історіографія вітчизняної мемуаристики: до проблеми термінології та класифікації [Текст] / Н. І. Любовець // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. – Київ, 2016. – Вип. 13. – С. 28–50. <https://doi.org/10.15407/ub.13.028>
8. Морозова І. Українські еміграційні та західноукраїнські видання 1920-х років: спогади, документи, матеріали [Текст] / Інна Морозова // Записки Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника. – 2015. – Вип. 7. – С. 277–301.
9. Тартаковский А. Г. Введение [Текст] / А. Г. Тартаковский, Т. Эммонс, О. В. Будницкий // Россия и российская эмиграция в воспоминаниях и дневниках : аннот. указ. кн., журн. и газ. публ., изд. за рубежом в 1917–1991 гг. Т. 1. – М., 2003. – С. 7–10.

REFERENCES

1. Galperina, I. G., & Gorshkova, N. V. (2017). Bibliografirovanie «lichnoi» istorii: annotirovannye bibliograficheskie ukazateli memuarnoi literatury [“Private” history bibliographing: Annotated bibliographic indexes of the memoir literature]. In *Bibliotekovedenie*, 66(2), 154–158. <https://doi.org/10.25281/0869-608X-2017-66-2-154-158> [In Russian].
2. Dubrovina, L. A., Popyk, V. I., & Lobuzina, K. V. *Istoriia ta rozvytok poniatia “Ukrainiky” yak natsionalnoho resursu dokumentalnoi pamiatii* [History and development of the concept of “Ukrainica” as a national documentary memory resource]. Retrieved from Vernadsky National Library of Ukraine, Electronic Library “Ukrainica” Web site: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

- bin/ua/elib.exe?C21COM=F&I21DBN=UKRAINICA&P21DBN=UKRLIB [In Ukrainian].
3. Zaionchkovskii, P. A. (1976). Vvedenie [Introduction]. In *Istoriia dorevoliucionnoi Rossii v dnevnikh i vospominaniakh: Annot. ukaz. kn. i publ. v zhurn.* [The history of pre-revolutionary Russia in diaries and memoirs: Annotated index of books and publications in magazines] (Vol. 1, pp. 3-15). Moscow, Russia: Kniga. [In Russian].
 4. Karacho, S. (2009, May 30). *Dmytro Shtohryn: Halychanskyi ptakh z amerykanskoiu vidznakoiu: interviu* [Dmitry Shtogrin: Galician bird with American sign: Interview]. Retrieved from <http://bukovina.biz.ua/news/2497/> [In Ukrainian].
 5. Kogan, E. *Rossia i rossiiskaia emigratsiia v vospominaniakh i dnevnikh. Annotirovannyi ukazatel: retcenzia* [Russia and Russian emigration in memoirs and diaries. Annotated Index: Review]. Retrieved from <https://magazines.gorky.media/nj/2004/235/rossiya-i-rossijskaya-emigratsiya-v-vospominaniakh-i-dnevnikh-annotirovannyi-ukazatel.html> [In Russian].
 6. Liubovets, N. I. (2010). Vychennia memuariv yak istorychnoho ta biohrafichnoho dzhherela: do istoriohrafii problemy [Study of Memoirs as Historic and Biographic Source : toward a historiography of the problem]. In *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistika Ukrainica*, 7, 66–104. [In Ukrainian].
 7. Liubovets, N. I. (2016). Novitnia istoriohrafii vitchyznanoi memuarystyky: do problemy terminolohii ta klasyfikatsii [Modern historiography of national memoirs: the problem of terminology and classification]. In *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistika Ukrainica*, 13, 28-50. <https://doi.org/10.15407/ub.13.028> [In Ukrainian].
 8. Morozova I. (2015). Ukrainski emihratsiini ta zakhidnoukrainski vydannia 1920-kh rokiv: spohady, dokumenty, materialy [Ukrainian Emigration and Western Ukrainian Editions of the 1920s: Memories, Documents, Materials]. *Zapysky Lvivskoi Natsionalnoi Naukovoї Biblioteky Ukrainy imeni V. Stefanyka*, 7, 277-301. [In Ukrainian].
 9. Tartakovskii, A. G., Emmons, T., & Budnitckii, O. V. (2003). Vvedenie [Introduction]. In *Rossija i rossijskaja jemigratsija v vospominaniakh i dnevnikh: Anat. ukaz. kn., zhurn. i gaz. publ., izd. za rubezhom v 1917-1991 gg.* [Russia and Russian emigration in memoirs and miaries: Annotated index of books, magazines, and newspaper publications published abroad in 1917-1991] (Vol. 1, pp. 7-10). Moscow, Russia. [In Russian].

Стаття надійшла 11.11.2019 р.

LYUBOVETS Nadiia, Candidate of Historical Sciences, Head of Department of the Institute of Biographical Research of VNLU (Kiev, Ukraine).

Bibliography of Ukrainian memoirs: Experience and modern challenges.

Ukrainian memoirs are the nationally-centric component of Ukrainian culture that coopted specific nature of all historical epochs and the fullest and emotionally saturated subjective presentation of national history. As practice shows, at present there is no unified bibliographic index / catalogue of memoirs in Ukraine permitting to understand full scale of this phenomenon and to provide the unique content-full information and communication resource for education, science, culture and state as a whole. Creation of the complete bibliography of Ukrainian memoirs will promote their more efficient introduction into scientific and cultural-educational discourse. It

should be noted that in Ukraine there were attempts to prepare and publish the bibliographic indices of memoirs, but they were isolated and non-systematic. Nowadays the work over compilation of the complete bibliography of Ukrainian memoirs requires coordination of efforts around this idea of the leading Ukrainian libraries (national, branch, educational), experienced bibliographers and public initiative. The principles of materials systematization and selection belong to the main scientific and methodological principles of creating Ukrainian memoirs. In our opinion, systematization of memoirs in chronological order permits tracing the evolution of Ukrainian memoirs most efficiently. The subject of bibliographing should be memoirs (of all genres) published in Ukraine (throughout the whole its territory) in all languages since ancient times to this day and the *Ukrainica* – memoirs of Ukrainian public figures published abroad and of public figures from Ukrainian diaspora. Besides, in terms of modern informational society this work should be done in parallel with formation of the ramified database and electronic library (or separate Internet resource) that should include the extended abstract, content and full text of memoirs.

Key words: memoirs, bibliography of memoirs, register of memoirs, bibliographic index of memoirs, scientific and informational resource.

ЛЮБОВЕЦ Надежда Ивановна, кандидат исторических наук, заведующая отделом Института биографических исследований НБУВ (Киев, Украина).

Библиография украинских мемуаров: опыт и современные вызовы.

Украинские мемуары являются национально-ориентированной составляющей украинской культуры, вобравшей в себя специфику всех исторических эпох и наиболее полно и эмоционально насыщено, субъективно излагают национальную историю. Как показывает практика, сегодня в Украине нет единого библиографического указателя/каталога мемуаров, который бы позволил понять все масштабы этого явления и дать образованию, науке, культуре и государству в целом уникальный контентный информационно-коммуникационный ресурс. Создание полной библиографии украинских мемуаров будет способствовать более эффективному внедрению их в научный и культурно-образовательный дискурс. Следует отметить, что в Украине есть традиция подготовки и издания библиографических указателей мемуаров, но эти попытки были единичными и несистематическими. Сейчас работа над составлением полной библиографии украинских мемуаров требует координации усилий вокруг этой идеи ведущих библиотек Украины (национальных, отраслевых, библиотек учебных заведений), опытных библиографов и общественной инициативы. К основным научно-методическим принципам создания библиографии украинских мемуаров относятся принципы систематизации и отбора материала. По нашему мнению, систематизация мемуаров по хронологическому принципу наиболее удачно позволит проследить эволюцию украинских мемуаров. Объектом библиографирования должны стать мемуары (всех жанров), вышедшие на территории Украины (в современных ее границах) на всех языках с древнейших времен до наших дней, а также *Ukrainica* — воспоминания украинских деятелей, которые издавались за рубежом, и деятелей украинской диаспоры. Кроме того, в условиях современного информационного общества эта работа должна идти параллельно с созданием разветвленной базы данных, а также электронной библиотеки (или отдельного интернет-ресурса), которая должна включать расширенную аннотацию, содержание и полный текст воспоминаний.

Ключевые слова: мемуары, библиография мемуаров, реестр мемуаров, библиографический указатель мемуаров, научно-информационный ресурс.